

ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİSİNİ KAZANMADA BİR YOL GÜNLÜĞÜ: BALKANLARA DÖNÜŞ

Gamze ÇELİK¹

Özet

Balkanlar doğasıyla, zengin tarihiyle ve kültürel çeşitliliğiyle insanlık için çok büyük bir mirastır. Değeri yüksek olan diğer her toprak gibi, Balkan toprakları da yıllarca savaşların, mücadelelerin ortasında kalmıştır. Saraybosna'da yaşanan acılar, savaşın soğuk yüzü aslında tüm insanlık için bir yaradır. Nedim Gürsel Balkanlara Dönüş adlı romanında Saraybosna dramını içten ve gerçekçi bir dille okura sunmaktadır. Yazar şiirsel üslûbuyla Makedonya'da geçirdiği günleri anlatırken, Balkanlardaki Türk mirasının önemi hakkında da bilgi vermektedir. Türk Yunan ilişkilerine farklı bir bakışla yaklaşmaktadır.

Balkanlara Dönüş bir gezi kitabı, anı kitabı hem de tarihe kaynaklık edecek bir güncedir. Romanı okuduğumuz zaman, savaşı değil belki ama savaşın geride bıraktıklarını görürüz. Yaşananları sorgulamamızı, yeniden düşünmemizi ve farklı bakış açısıyla olaylara bakmamızı sağlayan bir anlatım mevcuttur. Bilgi çağını yaşadığımız günümüzde kazanmamız gereken eleştirel bakış açısının gelişmesi için, bu gezi izlenimleri iyi bir yol gösterici olacaktır.

Bu çalışmada literatür taraması yöntemiyle Balkanlara Dönüş adlı romanın eleştirel düşünme becerisini geliştirmeye etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Eleştirel düşünme; sanat ve edebiyatla geliştirilmesi mümkün olan bir beceridir. Okullarda eleştirel düşünmeyi ezberci anlayışla öğretmeye çalışmak yerine, bu tür romanlarla kazandırmak çok daha etkili olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Eleştirel düşünme, Balkanlara Dönüş, Nedim Gürsel.

---

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi, gamzecerik@comu.edu.tr

A TRAVEL DIARY TO TEACH CRITICAL THINKING: BACK TO THE BALKANS

Abstract

The Balkans is a great heritage for human beings with its nature, great history and cultural diversity. The land of Balkans as any other lands having high value was also in the midst of wars and struggles for many years. The painful events happened in Sarajevo, the cold side of the war is actually a wound for all of humanity. Nedim Gürsel presents to the reader about the tragedy of sarajevo with a sincere and realistic language in his novel, Back to the provides information about the importance of Turkish heritage in the Balkans. He has a different view for Turkish-Greek relations.

Back to the Balkans is both a journey and memoir book and it is also diary wich can be resource for history. When we read this book, we can not see the war, but we can see what the war has left behind. The book has a narration which enables us to question what we lived, rethink and consider the events from different perspectives. These journey impressions will be a good guide for developing critical point of view that should be gained in today is information age.

In this study, the novel of Back to the Balkans has been examined to determine its effect on developing critical thinking skills via literature review. Critical thinking is a skill which can be developed with art and literature. At schools, it would be much more effective to have learners gain critical thinking skill via such novels rather than attempting to teach it through rote-learning.

Key Words: Critical thinking, Back to the Balkans, Nedim Gürsel.

Giriş

Tabiat bin bir türde çiçekle süslüdür. Hepsinin rengi ayrı güzel, kokusu ayrı güzel, görünüşü ise büyüleyici güzelliكتedir. Farklı kültürde, başka dinde ve dilde olan insanlar da tıpkı doğadaki çiçekler gibi ayrı güzelliğe sahiptir. Ayrı coğrafyalarda, başka hayatlar yaşasak da ortak olan değerlerimiz ve ayrı güzelliكتe olan kültürel özelliklerimiz mevcuttur.

Nedim Gürsel'in Balkanlara Dönüş adlı romanı, farklı toplumların birarada yıllarca kardeşçe yaşadığı Balkanlar'da yakın tarihimizde yaşanan olaylara tanıklık eden bir güncedir. Yazar romanda Balkanlara yapmış olduğu gezinin notlarını okuyucusuyla samimi ve içten bir üslûpla paylaşmıştır. Roman boyunca yapılan tasvirler bizi yaşadığımız yerlerden alıp, Saraybosna'nın, Sofya'nın köprülerine, camilerine, kiliselerine dek götürür.

Nedim Gürsel Makedonya göçmenidir. Galatasaray Lisesi'nden mezun olan yazar, lise dönemi boyunca da edebiyatla ilgilenmiştir. Fransız Filolojisi'nde eğitimini sürdürmeye başlayan yazarın, daha sonra Lenin ve Gorki üzerine yazdığı yazılardan dolayı yedi buçuk yıl hapsi istenir. Bu olayların üzerine yazar Fransız Hükümeti'nden kazanmış olduğu ve reddettiği bursu kabul ederek Fransa'ya gider (Bal, 2008:1-2). Yazarın yolculuk serüveni bu olayla başlar demek mümkündür. Yolculuk aslında yazarın kendisini bulmak yolunda gerçekleştirdiği bir serüvendir. Yazar bir ülkeden diğerine geçerken bu yolculuğu aslında kendi içinde yapmaktadır. Yeni insanlarla tanışmak, yeni kültürleri tanımak yazarın içindeki sırları ortaya dökmesine yardımcı olmaktadır (Genç ve Tilbe, 2008:244).

Romanın adına baktığımızda; Balkanlardan göç eden bir ailenin üyesi olan Nedim Gürsel'in, yıllar sonra atalarının topraklarına geri dönüşünü anlatmak istediğini düşünmek yanlış olmayacaktır. Balkanlar uzun yıllar Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı kalmış, çeşitli toplumlar bu topraklarda beraberce barış ve huzur içinde yaşamışlardır.

Balkanların tarihine baktığımızda, huzurlu ve güzel günlerin bir süre sonra yerini karışıklıklara ve isyanlara terk ettiğini görmekteyiz. 19 yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun pek çok sorunla karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Bu sorunların merkezini oluşturan bölgelerden birisi de Balkan Yarımadasıdır. Yüzyılın başında Sırların isyanı ile başlayan çalkantılı dönem, yüzyılın sonunda Bosna Hersek sorununa da tanık olmuştur. "Makedonya Sorunu" adıyla anılan bir dizi problem bu yaşananların etkisiyle ortaya çıkmıştır. Tüm bu sıkıntılar 20. yüzyılın başında önce Balkan Savaşları'nın ardından da Birinci Dünya Savaşı'nın nedeni olmuştur (Marttin, 2006:3).

1990'lı yılların başında Yugoslavya bir dağılma sürecine girmiş; Slovenya ve Hırvatistan'dan sonra Bosna-Hersek de bağımsızlığını kazanmıştı. II. Dünya Savaşı'nın ardından Tito döneminde kurulmuş olan Yugoslavya'nın çözülmesinin nedenleri arasında; Mareşal Tito'nun ölümünden sonra etnik grupların birbirine olan bağlılığının azalması ilk sırada gösterilebilir. Diğer bir neden; Sırp milliyetçiliğinin artmasıdır. Bununla birlikte Slovenya ve Hırvatistan'ın ekonomik yönden daha gelişmiş olmalarının onları Almanya'ya yaklaştırmış olmasıdır. Bir diğer neden ise; komünizmin çökmesinin federal birlikte çözülmeye neden olması, geçmişteki tarihsel, etnik ve dinsel çatışmaların otorite boşluğu nedeniyle tekrar ortaya çıkmasıdır (Selver 2003'den akt: Yapıcı, 2007:2).

Nedim Gürsel romanında Bosna'da yaşanan dramı tarafsız bir gözle okuyucuya aktarmaya çalışmıştır. Yazar bir konferansa katılmak amacıyla savaşın ardından gittiği

Bosna'da gördüklerini tüm insanlık için değerlendirmeye çalışmıştır. Bunu yaparken savaştaki tüm tarafların gözünden yaşananlara bakmaya çaba göstermiştir. Aslında savaşta kaybeden ya da kazanan yoktur. Savaş tüm insanlık için yıkım ve hasar bırakır. Bu bakış açısıyla anlatılan olayların, o bölgede yaşananlar hakkında en ufak bilgisi olmayan kişiler için bir ayna görevi üstlendiği görülmektedir. Romanı okurken, kendimizi o acıları yaşayan insanların yerinde hissetmemiz mümkündür. Nedim Gürsel'in gezi kitabını tüm bu sebeplerle eleştirel bakış açımızın gelişmesinde bize yol gösterici olabilecek bir kaynak olarak göstermek yanlış olmayacaktır.

Eleştirel düşünme kavramı; felsefe ve psikoloji gibi iki ana disiplin temel alınarak açıklanmaktadır. Felsefi yaklaşıma göre eleştirel düşünme; insan düşüncesi kavramı ve gerçekçi, tarafsız bir dünya görüşü için gerekli olan zihinsel becerileri temel almaktadır. Psikolojik yaklaşımlar ise; düşünce ve düşünmeyi esas alan deneysel çalışmalar, karmaşık görüşlerin öğrenilmesindeki bireysel farklılıklar ve eleştirel düşünmenin bir parçası olan problem çözme kavramıyla ilgilidir (Gibson 1995'ten akt: Şahinel, 2002: 2).

Biz bu çalışmamızda Nedim Gürsel'in Balkanlara Dönüş adlı romanında anlatılanların eleştirel düşünme becerisini geliştirmede nasıl bir faydası olabileceğini incelemeye çalışacağız. Bu amaçla çalışmamızda "Nedim Gürsel'in Balkanlara Dönüş adlı eserinde, eleştirel düşünme becerisine ilişkin hangi özellikler yer almaktadır?" sorusuna yanıt aranmaya çalışılacaktır. Günümüzde eleştirel düşünmek, bireyin sorunlara çözüm üretmesini, olaylara farklı yönlerden bakmayı öğrenerek çok boyutlu düşünmesini sağlamaktadır. Bu nedenle her bireyin kendisini bu yönde yenilemesi ve geliştirmesi gerekmektedir. Yakın tarihimizdeki gerçekleri samimi bir üslûpla değerlendiren bu gezi kitabının, eleştirel düşünme becerisini kazandırmak için bir yol gösterici olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın alt problemleri ise şöyledir:

1. Nedim Gürsel'in Balkanlara Dönüş adlı kitabında "bağımsız düşünme" alt boyutuna ilişkin hangi özellikler yer almaktadır?
2. Nedim Gürsel'in Balkanlara Dönüş adlı kitabında "zihinsel cesareti geliştirme" alt boyutuna ilişkin hangi özellikler yer almaktadır?
3. Nedim Gürsel'in Balkanlara Dönüş adlı kitabında "duygudaşlık kurmayı hayata geçirme" alt boyutuna ilişkin hangi özellikler yer almaktadır?

4. Nedim Gürsel'in Balkanlara Dönüş adlı kitabında "derinlemesine sorgulama" alt boyutuna ilişkin hangi özellikler yer almaktadır?
5. Nedim Gürsel'in Balkanlara Dönüş adlı kitabında "eleştirel yansıtıcı düşünme" alt boyutuna ilişkin hangi özellikler yer almaktadır?

Eleştirel Düşünme Nedir?

Presseisen (1985) düşünme becerilerini "temel işlemler, problem çözme, karar verme, eleştirel düşünme ve yaratıcı düşünme" olmak üzere aşamalı bir şekilde ele almaktadır. Temel işlemler neden sonuç ilişkilerini belirleme, benzetmeleri belirleme, sınıflandırma ve nitelikleri belirleme şeklinde ele alınmaktadır. Eleştirel düşünme becerileri kısaca; ifadeleri çözümleme, ifade edilmemiş düşüncelerin farkına varma, önyargıların farkına varma, düşüncelerin farklı ifade edilişlerini arama" olarak tanımlanmaktadır (Presseisen 1985'ten aktaran Seferoğlu ve Akbıyık, 2006: 193-195).

Eleştirel düşünme; bir konunun birden fazla yönüyle ele alınıp, irdelenmesi olarak tanımlanabilir (Özdemir 2008: 19). Bir başka tanıma göre ise; olguların ya da bulguların eleştirilmesi sürekli yanlışlar bulmak demek değildir. Okunan, bulunan ya da söylenen bilgiler üzerinde tek bir sonuç üretmek yerine, farklı açıklamalar olabileceğini de düşünebilmektir (Kökdemir, 2003: 3-5).

Eleştirel düşünme kavramının ilk olarak olumsuz düşünceleri çağrıştırması nedensiz değildir. Karşımızdaki kişiye, kendisi gibi düşünmediğimizi söylemek, elbette ki her zaman anlayışla karşılanmamıştır. Düşünce tarihine baktığımız zaman, "Senin gibi düşünmüyorum." cümlesi, pek çok bedellerin ödenmesine neden olabilmektedir. Her çıkar grubu bir düşünüş biçimine bağlanır. Örneğin; Ortaçağ'da bu düşünüş biçiminin merkezinde feodal çıkarlarla birleşmiş dinsel inançlar yer almaktadır. Bu inançlara aykırı görüş bildirmek, ölümü göze almak demektir. Çıkar grupları, kendilerine kayıtsız şartsız itaat edilmesini istemişlerdir. Buna karşı gelenler, tarihin her döneminde ölüm cezası da olmak üzere çeşitli cezalarla karşılaşmışlardır. Sokrates'ten Hallac-ı Mansur'a, Galilei'den Voltaire dek bu durum devam etmiştir (Özdemir, 2003: 19-20).

Eleştirel düşünme becerilerinin ne olduğuyla ilgili araştırmaları bulunan Halpern'e göre eleştirel düşünmenin belirleyici özellikleri şöyle sıralanabilir:

1. Sonuç çıkarma: Geçerli sonuçlar elde edebilmek için doğru kabul edilen durumların, olayların ya da olguların incelenerek akıl süzgecinden geçirilmesidir. Eğer elde edilen sonuç, mantıksal çıkarımları izliyorsa o zaman geçerli kabul edilir.
2. Analiz etme: Sunulan nedenlere dayanarak ulaşılan sonuçların doğruluğunun çözümlenmesi çabasıdır. Bunun için de, nedenlerin kabul edilebilir ve tutarlı olması, sonuca destek sağlaması ve eksik bileşenlerin (örn. varsayımlar, tartışmalar, sınırlılıklar vb.) göz önüne alınması gereklidir.
3. Hipotezleri test etme: Düşüncelerimizin ya da inançlarımızın doğru olup olmadığına ilişkin ortaya atılan hipotezlerin çeşitli gözlemlere dayanarak doğruluğunun sınanmasıdır.
4. Olasılıkları görme: Olasılık, belli bir çıktının (ki bu başarı olarak kabul edilebilir) oluşumunun olası çıktılarının (bütün çıktılar benzer olduğunda) sayısına bölünmesidir. Olasılıkları görme ise, herhangi bir sorunun nedenlerine ve çözümüne ilişkin olası durumları tespit edebilmelidir.
5. Karar verme: Belli bir sorun karşısında oluşturulabilecek bir dizi seçenek ile başlayan aktif bir süreçtir.
6. Sorun çözme: Bir sorunun tanımlanması başlayan ve çözüme doğru ulaşmayı sağlayan tüm seçenekleri içine alan bir süreçtir.
7. Yaratıcı düşünme: Özgün ve kullanışlı olan bir şey üretme eylemidir (Halpern 1996'dan aktaran: Kürüm, 2002: 27-28).

Demirel (2005)'e göre eleştirel düşünme eleştirel olmayan düşünmeyle karşılaştırılarak çok daha iyi tanımlanabilecektir. Eleştirel olmayan düşünce anlaşılır, kesin, mantıklı ve tutarlı olmayan düşüncedir. Belirsiz, yüzeysel ve önemsizdir. Bu kusurları ortadan kaldırmak için çeşitli düşünce öğelerinin kullanılmasını gerektirir. Bu düşünce öğeleri;

1. Problemi veya soruyu,
2. Düşünmenin amacını,
3. Görüşleri,

4. Sayıtları,
5. Temel kavramları,
6. İlke ve kuramları,
7. Kanıt, veri ve nedenleri,
8. Yorumları ve iddiaları,
9. Çıkarımları, usa vurmaya ve düzenlenen görüşün genel hatlarını,
10. Doğurguları ve izleyen sonuçları doğru ve eksiksiz bir biçimde açıklayabilme, analiz edebilme ve sınavabilme becerisini ya da anlayışını içerir.

Pascarella ve Terenzini (1991'den aktaran: Gülveren, 2007: 33) eleştirel düşünmenin farklı tanımlarını incelemiştir. Bu değerlendirmelerden yola çıkarak eleştirel düşünen bireylerin aşağıdaki özelliklerin tamamını veya bazılarını yapabilmeleri gerektiği görülmüştür:

1. Tartışmalarda ana fikri ve varsayımları tanımlama,
2. Önemli ilişkilerin farkına varma,
3. Verilerden doğru çıkarımları yapabilme,
4. Eldeki verilerden veya bilgilerden sonuçları çıkarabilme,
5. Elde edilen sonuçların eldeki verilerden hareketle çıkarılıp çıkarılamayacağını yorumlama ve otoriteyi (bilgi kaynağını) değerlendirebilme.

Munzur'a (1999) göre; "Eleştirel düşünme eğitimi, çocuk ve gençleri mutlu, üretken, özgür, çağdaş, sorunlarıyla baş edebilen bir yaşama hazırlamaktadır. Bu yaşam yeni kuşağın, eski kuşağın eksik ve yanlışlarını gördüğü seçenek, üretmek aynen yaşamak zorunda kalmadığı; koşulları zorladığı bir yaşamdır. Demokrasi, insan hakları, insan ilişkileri ve bilim alanlarında daha ileri bir yaşamdır. İnsanların 'insan' olarak beklentilerinin yanıtladığı, aklın ve düşüncenin egemen olduğu bir yaşamdır. Tüm bunlar, bir çırpıda ve salt eleştirel düşünme eğitimi ile gerçekleşmeyecek de olsa, eleştirel düşünme eğitiminin ciddi katkıları olacağı yadsınamaz".

Yöntem

Araştırmada varolan bir durumu, hiçbir etkide bulunmaksızın ortaya koymak amaçlandığı için betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli; "geçmişte ya da

halen var olan bir durumu, var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır.” (Karasar, 2004: 77).

Verilerin Toplanması

Araştırmada eleştirel düşünme becerisi ile ilgili alanyazın taraması yapılmıştır. Eleştirel düşünme becerisine sahip kişilerde bulunan özelliklerin bir listesi çıkarılmıştır. Nedim Gürsel’in Balkanlara Dönüş adlı kitabının okunması sırasında yukarıdaki maddelere eklemeler ve çıkarmalar yapılarak oluşturulan forma son şekli verilmiştir. Eleştirel düşünme becerisi inceleme formu, ikisi ölçme değerlendirme ve biri dil alanında olmak üzere üç uzmana gösterilmiştir. Uzmanlar, boyutların adlandırılmasına, maddelerin boyutlara göre sınıflandırmasındaki uygunluğa ve dilin anlaşılır olmasına yönelik düzeltmeler yapmışlar ve eleştirilerde bulunmuşlardır. Gelen eleştiriler doğrultusunda aşağıdaki eleştirel düşünme becerisi inceleme formuna son şekli verilmiştir.

ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİSİ İNCELEME FORMU

1. Bağımsız düşünme

- 1.1. Karar verirken bağımsızdır.
- 1.2. Sorunları kendi kendine analiz eder.
- 1.3. Kendisinin başkaları tarafından kullanılmasına izin vermez.
- 1.4. Başkalarının baskısı ile düşüncelerini değiştirmez.

2. Zihinsel cesareti geliştirme

- 2.1. Kendisi için neyin ne olduğuna karar verirken, öğrendiklerini önce yargılar.
- 2.2. Sosyal gruptaki kuvvetle destek bulan bazı düşüncelerdeki çarpıtma ve sahteliğin farkına varır.
- 2.3. Yaygın olmayan görüşler ve inançlar ile tarafsızca ilgilenmeye ve karşılaşmaya gereksinim duyar.
- 2.4. Yargı ve düşüncelerini genel geçer düşünce yapıları içine sığdırmaya uğraşmaz.

3. Duygudaşlık Kurmayı Hayata Geçirme

- 3.1. Sorunlar hakkında karşıt görüşlerin güçlü ve zayıf yönlerini düşünebilir.
- 3.2. Diğer bireyleri gerçekten anlamak için kendisini onların yerine koyabilir.
- 3.3. Farklı ulusların ve toplumların sahip olduğu çerçeve ve görüşleri anlamaya çalışır.

4. Derinlemesine Sorgulama

- 4.1. Bir düşünme veya tartışma sürecinde ilişkili noktaları belirleyerek, sorunu derinliğine irdeler.
- 4.2. Bir metni okurken ifade edilen savların temelini oluşturan sorunları ve kavramları araştırır.
- 4.3. Konunun ve bireysel algılamaların geniş bir çerçevesini çizip sonuca ulaşır.

5. Eleştirel Yansıtıcı Düşünme

- 5.1. Karşılaştığı problemlere kendi çözüm önerilerini geliştirir.
- 5.2. Özgün düşünceler geliştirir.
- 5.3. Meydana gelen olayları daha derin anlamaya çalışır.

Bulgular ve Yorumlar

Araştırmada, Nedim Gürsel'in Balkanlara Dönüş adlı kitabında yer alan eleştirel düşünmeye ilişkin durumlar, eleştirel düşünme becerisi alanının özellikleri açısından incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmada; "Nedim Gürsel'in Balkanlara Dönüş adlı eserinde, eleştirel düşünme becerisine ilişkin hangi özellikler yer almaktadır?" sorusuna yanıt aranmıştır. Bunun için oluşturulan formda yer alan maddeler, yazarın kitabında taranmış, elde edilen veriler frekansa çevrilmiştir. Her bir boyutla ilgili tablolara yer verilmiştir.

Bağımsız Düşünme Alt Boyutuna İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın ilk alt problemi; "Nedim Gürsel'in Balkanlara Dönüş adlı kitabında 'bağımsız düşünme' alt boyutuna ilişkin hangi özellikler yer almaktadır?" olarak belirlenmiştir. Bu problemle ilgili tespit edilen bulgular, Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1'e bakıldığında; "1.2. Sorunları kendi kendine analiz eder." (f=30) maddesinin en yüksek tekrarlanma sıklığına sahip olduğu görülmektedir. Yazar; olayları tarihsel süreç içerisinde değerlendirmekte ve daha sonra da derinlemesine analiz etmektedir. Ayrıca kendi görüşlerine de yer vermektedir. İkinci sırada "1.1. Karar verirken bağımsızdır." (f=8) maddesi yer almaktadır. Bundan sonra ise "1.3. Kendisinin başkaları tarafından kullanılmasına izin vermez." (f=2) ve "1.4. Başkalarının baskısı ile düşüncelerini değiştirmez." (F=2) maddeleri gelmektedir.

Tablo 1. Eleştirel Düşünme Becerisinin “Bağımsız Düşünme” Boyutuna İlişkin Özelliklerin Kitaptaki Dağılımı

Md.	Örnek Cümleler	Tekrarlanma Sıklığı (f)
1.1.	“İki yıldır orada olup bitenlere kayıtsız kalamam. Ama bu satırları karalamaktan başka elimden gelen bir şey de yok ne yazık ki! (s.19) .	8
1.2.	“Grand Hotel’de, biraz boğucu sıcağın etkisiyle Üçüncü Balkan Savaşı senaryoları kurmak iyimser bir tavır olmayabilir, ama yüzyılın başında patlak veren Balkan Savaşlarının Osmanlı İmparatorluğunu kısa sürede yıkımın eşiğine sürükledikleri de tarihsel bir gerçek.” (s.64).	30
1.3.	“Diyeceğim, belli kurallar içinde yapılan bir savaştan çok, insanlık dışı bir barbarlığı izliyoruz ekranlarda, elimiz kolumuz bağlı, çaresiz. Oysa yapılacak bir şeyler olmalı, ama ne?” (s.19).	2
1.4.	“Orada insanlar aç, çocuklar süte ve ekmeğe hasret. Değil ölülerini gömmeye, yaralılarını tedavi etmeye bile fırsatları yok.” (s.19).	2

Zihinsel Cesaret Alt Boyutuna İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın ikinci alt problemi; “Nedim Gürsel’in Balkanlara Dönüş adlı kitabında ‘zihinsel cesaret’ alt boyutuna ilişkin hangi özellikler yer almaktadır?” şeklindedir. Bu boyuta ilişkin bulgular Tablo 2’de görülmektedir.

Tablo 2’ye bakıldığında; “2.2. Sosyal gruptaki kuvvetle destek bulan bazı düşüncelerdeki çarpıtma ve sahteliğin farkına varır.” (f=2) ve “2.3. Yaygın olmayan görüşler ve inançlar ile tarafsızca ilgilenmeye ve karşılaşmaya gereksinim duyar.” (f=2) maddeleri tekrarlanan maddeler olmuştur. “2.1. Kendisi için neyin ne olduğuna karar verirken, öğrendiklerini önce yargılar.” maddesine yönelik düşünceye ise bir yerde rastlanmıştır. “2.4.Yargı ve düşüncelerini genel geçer düşünce yapıları içine sığdırmaya uğraşmaz.” maddesine yönelik bir görüşe örnek ise bulunmamaktadır.

Tablo 2. Eleştirel Düşünme Becerisinin “Zihinsel Cesareti Geliştirme” Boyutuna İlişkin Özelliklerin Kitaptaki Dağılımı

Md.	Örnek Cümleler	Tekrarlanma Sıklığı (f)
2.1.	“Ay-yıldızlı Türk pasaportumu mu göstersem acaba, yoksa ‘kapı gibi’ Fransız pasaportumu mu? Adım Nedim olduktan sonra ne fark eder ki!” (s. 22).	1
2.2.	“Ve hiç kuşkusuz ülkenin içinde bulunduğu siyasal ortam gereği, yani Arnavut ve Sloven ayrılıkçılarına karşı, devletin bölünmezliğini Kosova simgesiyle vurgulamaya çalışıyorlar.” (s.13).	2
2.3.	“O yaz Bosna’da gördüğüm, beni hem şaşırtan hem hayran bırakan güzelliklerden hiçbiri yok şimdi. Ne köprüler ayakta ne de dostluklar.” (s.18).	2

Duygudaşlık Kurmayı Hayata Geçirme Alt Boyutuna İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın üçüncü alt problemi; “Nedim Gürsel’in Balkanlara Dönüş adlı kitabında ‘duygudaşlık kurmayı hayata geçirme’ alt boyutuna ilişkin hangi özellikler yer almaktadır?” olarak tespit edilmiştir. Bu boyutla ilgili bulgulara Tablo 3’te yer verilmiştir.

Tablo 3. Eleştirel Düşünme Becerisinin “Duygudaşlık Kurmayı Hayata Geçirme” Boyutuna İlişkin Özelliklerin Kitaptaki Dağılımı

Md.	Örnek Cümleler	Tekrarlanma Sıklığı (f)
3.1.	“Ve tüm dünyanın gözü önünde koskoca bir toplum tarihiyle, coğrafyasıyla, kültürüyle yok edilmek isteniyor.” (s.65).	1
3.2.	“Doğup büyüdüğü topraklardan kopan insanlar hep geçmişe özlem duyarlar, eskinin olağanüstü günlerini, ülkelerindeki bolluğu anlatırlar birbirlerine, terk ettikleri evlerini –nedense hep evlerini- özlerler.” (s.69-70).	18
3.3.	“O kentlerin de camileri, sinagogları, kiliseleri var.” (s.17).	5

Tablo 3 incelendiğinde; “5.4. Diğer bireyleri gerçekten anlamak için kendisini onların yerine koyabilir.” maddesi en çok tekrarlanan maddedir (f=18). Daha sonra ise “3.3. Farklı ulusların ve toplumların sahip olduğu çerçeve ve görüşleri anlamaya çalışır.” maddesinin en çok tekrarlandığı görülmektedir (f=5). “3.1.Sorunlar hakkında karşıt görüşlerin güçlü ve zayıf yönlerini düşünebilir.” maddesiyle ilgili görüşe ise bir tek yerde rastlanmıştır.

Derinlemesine Sorgulama Alt Boyutuna İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın dördüncü alt problemi; “Nedim Gürsel’in Balkanlara Dönüş adlı kitabında ‘derinlemesine sorgulama’ alt boyutuna ilişkin hangi özellikler yer almaktadır?” şeklinde belirlenmiştir. Bu alt probleme ilişkin sonuçlar Tablo 4’te görülmektedir.

Tablo 4. Eleştirel Düşünme Becerisinin “Derinlemesine Sorgulama” Boyutuna İlişkin Özelliklerin Kitaptaki Dağılımı

Md.	Örnek Cümleler	Tekrarlanma Sıklığı (f)
4.1.	“O zaman insanlar bir karış toprak için ya da kendi dinlerinden değiller diye komşularını, kız alıp kız verdikleri akrabalarını böyle boğazlamaya kalkışmamışlardı henüz.” (s. 14)	2
4.2.	“Ömer Seyfettin’in neredeyse yüzyıl önce yazdıkları bugün gerçek oldu.” (s. 60-61).	7
4.3.	“Oysa bugün durum ne kadar farklı. Üsküp bir Türk kenti değil artık, bir zaman öyleymiş, ama artık değil; savaşlar, yangınlar, depremlerden sonra dört yüz elli bin nüfuslu kentte yaşayan Türklerin sayısı bir hayli azalmış.” (s. 75).	3

Tablo 4’e göre en çok tekrarlanan madde; “4.2. Bir metni okurken ifade edilen savların temelini oluşturan sorunları ve kavramları araştırır.” olarak görülmektedir (f=7). İkinci sırada ise; “Konunun ve bireysel algılamaların geniş bir çerçevesini çizip sonuca ulaşır.” maddesi gelmektedir (f=3). En az tekrarlanan madde; “4.1. Bir düşünme veya tartışma sürecinde ilişkili noktaları belirleyerek, sorunu derinliğine irdeler.” maddesidir.

Çelik (2010)’in yapmış olduğu bir araştırmanın sonucuna göre; Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenlerinin eleştirel düşünme yeterlilikleri ile eleştirel düşünme becerisiyle ilgili eğitim almaları arasında anlamlı bir fark görülmüştür. Bu nedenle eleştirel düşünme becerisini

kazanmada iyi bir eğitim almak önem taşımaktadır. Sorgulama becerisi kazanmada çeşitli edebî eserlerden yardım almak da bu becerinin kazandırılması için faydalı olacaktır.

Eleştirel Yansıtıcı Düşünme Alt Boyutuna İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın beşinci alt problemi; “Nedim Gürsel’in Balkanlara Dönüş adlı kitabında ‘eleştirel yansıtıcı düşünme’ alt boyutuna ilişkin hangi özellikler yer almaktadır?” şeklindedir. Bu alt probleme ilişkin bulgulara Tablo 5’te yer verilmiştir.

Tablo 5. Eleştirel Düşünme Becerisinin “Eleştirel Yansıtıcı Düşünme” Boyutuna İlişkin Özelliklerin Kitaptaki Dağılımı

Md.	Örnek Cümleler	Tekrarlanma Sıklığı (f)
5.2.	“Kâğıt paraların çuvalla taşındığı, enflasyon oranının yüzde bin beş yüze ulaştığı, cumhuriyetler arasındaki siyasi dengelerin giderek bozulduğu Yugoslavya’da, Sırp ulusçuluğu açısından Kosova yenilgisinin ‘anlam ve önemi’ni kavramamak için ya tarih bilgisinden yoksun olmak gerek, ya da siyasetten nasibini hiç almamış olmak.” (s.13).	1
5.3.	“Aynı dilin, aynı kentin çocuklarıydılar, anne-babalarının dinleri ayrı olsa da.” (s.18).	7

“Eleştirel Yansıtıcı Düşünme” alt boyutuna ilişkin bulgular Tablo 5’te görülmektedir. Buna göre; “5.3.Meydana gelen olayları daha derin anlamaya çalışır.” maddesi kitapta en çok tekrarlanan madde özelliğini taşımaktadır (f=7). “5.2.Özgün düşünceler geliştirir.” maddesi ise bir yerde görülmüştür. “5.1.Karşılaştığı problemlere kendi çözüm önerilerini geliştirir.” maddesi yönelik bir görüşe ise eserde rastlanmamıştır.

Sonuç ve Öneriler

Çalışmada, Nedim Gürsel’in Balkanlara Dönüş adlı kitabında eleştirel bakış açısına yönelik düşüncelerin, eleştirel düşünme becerisiyle ilişkisi incelenmeye çalışılmıştır.

1. Nedim Gürsel’in gezi kitabında, eleştirel düşünme becerisine yönelik belirlenen özelliklerin çoğunluğu görülmüştür. Bu sonuca göre; kitabın eleştirel düşünme açısından zengin olduğu şeklinde yorum yapılabilir.

2. “Zihinsel Cesaret” alt boyutunda “Yargı ve düşüncelerini genel geçer düşünce yapıları içine sığdırmaya uğraşmaz.” maddesine ilişkin bir düşünceye rastlanmamıştır. “Eleştirel Yansıtıcı Düşünme” alt boyutunda “Karşılaştığı problemlere kendi çözüm önerilerini geliştirir.” maddesine ilişkin de bir görüşe rastlanmamıştır.
3. Kitapta en çok “Bağımsız Düşünme” alt boyutunda, “Sorunları kendi kendine analiz eder.” maddesine (f=30) yönelik düşüncelerin olduğu görülmüştür. Ayrıca yine aynı alt boyutta “Karar verirken bağımsızdır.” (f=8) maddesinin de tekrarlanma sıklığı yüksektir. “Duygudaşlık Kurmayı Hayata Geçirme” alt boyutunda “Diğer bireyleri gerçekten anlamak için kendisini onların yerine koyabilir.” (f=18) maddesi de ön plana çıkmaktadır. “Derinlemesine Sorgulama” alt boyutunda “Bir metni okurken ifade edilen savların temelini oluşturan sorunları ve kavramları araştırır.” (f=7) maddesiyle daha sık karşılaşmıştır. Son olarak; “Eleştirel Yansıtıcı Düşünme” alt boyutunda “Meydana gelen olayları daha derin anlamaya çalışır.” (f=7) maddesi diğerlerine göre daha çok tekrarlanmıştır.
4. Boyutlar genel olarak değerlendirildiğinde en çok “Bağımsız Düşünme” boyutunun tekrarlandığı, en az ise “Zihinsel Cesareti Geliştirme” boyutuna yönelik düşüncelerin olduğu görülmektedir.
5. En çok tekrarlanan “Bağımsız Düşünme” boyutundaki görüşlerden dikkat çekenlere şu örnekler verilebilir:

“Ne yazık ki Balkanlar’da ‘katıksız uluslar’ın oluşturulması, ‘Büyük Sırbistan’, ‘Büyük Arnavutluk’, ‘Büyük Bulgaristan’, başına ille de ‘büyük’ sıfatı konulan ülkelerin geleceği gündemde bugün. Oysa Saraybosna’da halklar Müslümanı, Katoliği, Ortodoksu ve Musevisiyle bir arada yaşıyorlardı.” (s.34).

“Günümüzde krallar herkesten daha demokrat, daha kültürlü ve elbette daha saygın değil mi?” (s.59).

“Doğayla insanın, taşla ağacın birlikteliğini, bu dost ortamın başka ülkelerde de sürüp gitmesini dilemekten başka bir şey gelmiyordu elimizden. Bu da az şey değil elbet. Yeter ki sınırların içimizde kanayan yarası kapansın. Kan dökülmesin Makedonya’da.” (s.92).

İkinci sırada en çok tekrarlanan “Duygudaşlık Kurmayı Hayata Geçirme” alt boyutuyla ilgili şu düşünceler örnek gösterilebilecektir:

“Başçarşı’nın lonca düzeninden kalma eski dükkânları Habsburglar’ın doğu mimarisine özenerek yaptırdıkları vilayet binasıyla uyum içinde. Bu uyum halkların ve dinlerin birlikte var oluşundan kaynaklanıyor, estetik düzenlemeden değil.” (s.17).

“O kentlerin de camileri, sinagogları, kiliseleri var. O kentler de içlerinden geçen ırmakları, ırmakların üzerindeki her biri ayrı bir efsane anlatan köprüleri, yalnızca iki yakayı değil insanları da birbirine bağlayan köprüleriyle yer etmişler belleğimde. Mostar, Goradje, Tuzla...” (s.17).

“İki yıldır süren kuşatma boyunca kentte açlığın salgın bir hastalık gibi kol gezdiğini, insanî yardımın halka ulaşmak şöyle dursun büyük ölçüde mafyayı beslediğini, savaşın tüm kent halkını açlığa mahkûm ederken kimilerini de zengin ettiğini duymuştum. Doğruymuş demek.”(s.26).

Bu örneklerde de görüldüğü gibi, yazar farklı kültürlerin birlikte yaşayabilmesine değinirken, bu birlikteliğin güzelliğinden bahsetmiştir. Ülkede bulunan mimarî eserler, o güne kadar yaşananların izlerini taşır. Şehre değer katar. Zamanla farklı toplumlar arasında çatışmaların başlaması, kardeşçe yaşayan halkların çıkar uğruna birbirine düşman edilmesi, yazar tarafından keder ve endişeyle anlatılmıştır. Bosna'yı değeli kılan camilerin, sinagogların, kiliselerin birarada bulunması ve huzuru temsil etmesidir.

Araştırmanın sonuçlarına dayalı olarak şu önerilerde bulunmak mümkündür:

1. “Bağımsız Düşünme” alt boyutuna ilişkin pek çok görüş ve düşünce kitapta yer almaktadır. Dolayısıyla kitap eleştirel düşünme becerisinin bu alt boyutunun kazandırılması açısından kullanılabilir.
2. “Zihinsel Cesareti Geliştirme” alt boyutuna ilişkin kitapta daha az örneğe rastlanmıştır. Zihinsel cesareti geliştirme alt boyutunda birey, bağımsız ve tarafsız düşünebilmek için çevresinde yaygın olmayan görüşler ya da inançlar ile tarafsızca ilgilenmelidir (Şahinel, 2002:11). Nedim Gürsel'in tarafsız olduğunu söylemek gerçekçi olmak gerekirse pek mümkün değildir. Ancak yazarın yaşananlara duygudaşlık kurarak yaklaştığını söylemek yanlış olamayacaktır. Bu nedenle, belirtilen alt boyuta ilişkin eserde daha az örneğe rastlandığını söylemek mümkündür. Bu alt boyutun kazandırılmasında olmasa da, duygudaşlık kurabilme konusunda kitaba başvurulabilir.
3. Farklı yazarlara ait romanların da eleştirel düşünme becerisini kazandırma açısından incelenmesi gerektiği ifade edilebilir. Günümüzde olaylara eleştirel yönden bakmak önem taşımaktadır. Bu becerinin eğitimle kazandırılmasında, edebî eserlerden yararlanmak gençlerin ilgisini çekebilecektir. Ayrıca konuya kuramsal yaklaşmak yerine, örneklerle aktarılmasını sağlamak daha faydalı olabilecektir.

Kaynakça

Bal, M. (2008), Nedim Gürsel'in Öykü ve Romanlarında Kent ve Kadın, Çukurova Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.

Çelik, G. (2010), 9. Sınıf Türk Edebiyatı Öğretim Programının Eleştirel Düşünme Açısından Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.

Demirel, Ö. (2005), Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme, Ankara, Pegem Yayıncılık.

Genç, H.N. ve Tilbe A. (2008), "Postmodern Bir 'Göçebe' Nedim Gürsel: İzler ve Gölgeler'in Işığında Anlatının Ötesine", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2008, Sayı:19, s. 243-258.

Gülveren, H. (2007), Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Becerileri ve Bu Becerileri Etkileyen Eleştirel Düşünme Faktörleri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.

Karasar, N. (2004), Bilimsel Araştırma Yöntemi, Ankara, Nobel Yayın.

Kökdemir, D. (1999), Eleştirel Düşünme: Kapsamı ve Eğitimi, Başkent Üniversitesi-İİBF, ELYADAL Araştırma Laboratuvarı, Ankara. <http://www.elyadal.org> İndirme Tarihi: 10.12.2008.

Kürüm, D. (2002), Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünme Gücü, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

Marttin, V. (2006), "Balkan Savaşına Gidilen Süreçte Makedonya Sorunu ve Bir Osmanlı Diplomatının Faaliyetleri", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,2006, 7(2), s. 1-18.

Munzur, F. (1999), Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarında Eleştirel Düşünme Eğitimi Üzerine Bir Değerlendirme (Edebiyat 1 ve 2 Örnekleri), Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Özdemir, O. (2008), Eleştirel Düşünme, İstanbul, Kriter Yayınları.

Seferoğlu, S.S. ve Akbıyık, C. (2006), “Eleştirel Düşünme ve Öğretimi”, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:30, s. 193-200.

Şahinel, S. (2002), Eleştirel Düşünme, Ankara, Pegema Yayıncılık.

Yapıcı, M. İ. (2007), “Bosna Hersek’te Gerçekleřtirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri”, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt:2, No:8, s.1-24.